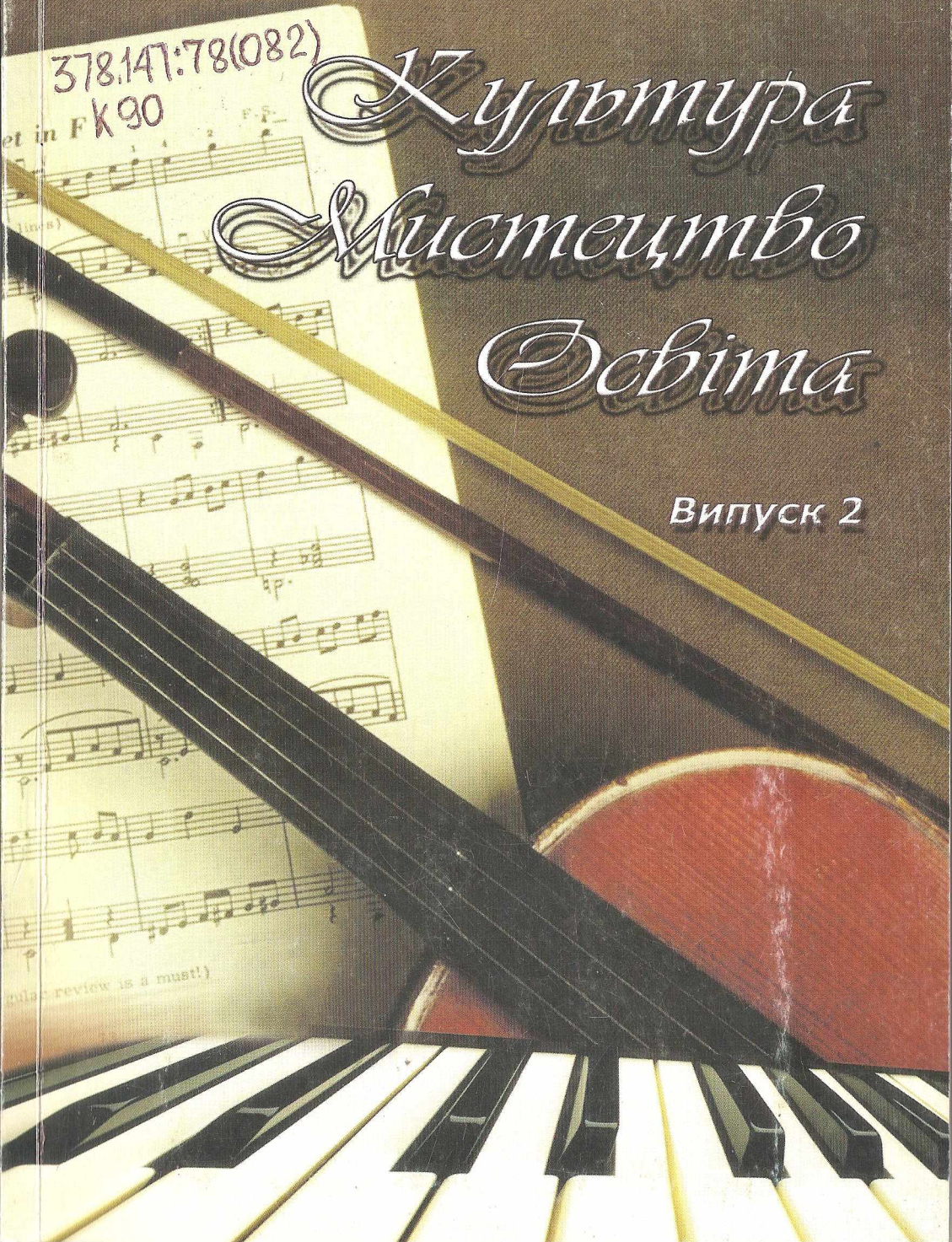

378.147:78(082)

K 90

Зульта Музеумбо Девита

Випуск 2

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена осмисленню змісту людської праці як такої та її впливу на розвиток естетичної діяльності особистості.

Звернення до проблем естетичного виховання, розвитку естетичної культури особистості - актуальна й невідкладна задача сьогодення. Особистісна орієнтація сучасної освіти з необхідністю передбачає залучення молодшої людини до естетичного досвіду людства, до творчої діяльності, що генерує естетичне і є основою естетичного розвитку особистості. У зв'язку з цим важливого значення набуває осмислення висхідних принципів естетичної діяльності та базових засад формування естетичної культури особистості, що й склало основну мету даної статті.

Розвиток естетичного відношення до дійсності має давню історію. В усі часи люди високо цінували творчу працю, художню майстерність, вміння виробити предмет якісно й красиво. Підтвердження цьому знаходимо у міфах, народних легендах і сказаннях, де звеличання краси людської праці займає особливе місце.

Творча праця оспівується в багатьох піснях, поемах, полотнах живопису тощо. Та й саме мистецтво як вища форма естетичної діяльності людини своїм походженням зобов'язане праці. Засновниками мистецтва були народні умільці – гончарі, ткачі, каменярі, столярі, різьбярі по дереву, малярі, півачки й взагалі ремісники - люди, чиї майстерно виконані речі радують наші очі, наповнюючи національні музеї країни.

Проте в процесі розвитку виробництва елемент творчого начала нерідко відходив на другий план і породжувалося байдуже, а часом і презирливе відношення до праці. Естетичне й утилітарне в трудовій діяльності людини загубили своє взаємопогодження і утилітарне вийшло на перший план. Але ж утилітарний момент не вичерпує всього змісту праці: людина працює не тільки заради корисності продукту, але й заради отримання задоволення від трудового процесу. Якою б специфічною не була за своїм функціонально-змістовним складом та чи інша діяльність, вона завжди містить у собі творче начало, невичерпний потенціал безкорисної пошукової енергії. Саме тут слід шукати висхідні принципи формування естетичної діяльності людини з її яскраво вираженою безкорисністю та незацікавленістю.

У свою чергу, безкорисне, незацікавлене відношення, яке передбачає сприйняття і оцінку речей самих по собі, незалежно від того, яку користь вони можуть принести, якщо будуть використані в якості предметів задоволення потреб, не вступає в протиріччя з діяльнісною основою людського буття. Навпроти, воно неухильно виходить з цієї основи і є необхідним елементом людської діяльності як такої.

Свобода від непосредного зв'язку з потребою, що виникає у процесі естетичної діяльності, створює можливість суб'єктивного відношення до речей, усвідомлення їх значення в особистісному бутті людини. В подібних ситуаціях потреба втрачає свою утилітарність, а точніше, утилітарна потреба перетворюється на потребу естетичну.

Людська діяльність – утилітарно-практична лише за своїм висхідним пунктом. У непосредно-змістовному розгортанні вона є діяльністю креативно-перетворюючою, що й зумовило вихід людини за межі суворої біологічної необхідності і формування суб'єктивного, людського відношення до речей. Поступово відбувалася зміна ролі біологічних потреб як необхідних передумов людського життя, вони втрачають своє пер-

шочергове значення для людини як істоти біологічної і поступаються місцем вищим, соціальним потребам людини – потребам в творчій діяльності, в прояві себе як діяльної істоти, що здатна творити.

У нескінченному перетворенні предметного світу людина стає універсальною істотою. В досягненні своєї мети вона оволодіває все новими силами природи, а таке оволодіння вимагає розвитку процесу пізнання, знання якісної специфіки речей, якими вона користується. Розмаїття предметних контактів, їх багатогранність формують універсальність, яка стає характерною властивістю людини.

Основою універсальності стає і суспільний характер виробництва, який не тільки ставить індивіда в положення суспільної істоти, але й дає засоби для його універсального розвитку, піднесення до рівня роду. Присвоюючи собі універсальну (родову) сутність універсальним способом, людина тим самим засвоює досвід роду (людства в цілому), в результаті чого починає діяти як родова істота. Звідси діяльність людини, хоч і є діяльністю цілком конкретної і обмеженої в часі істоти, виявляється одночасно “вмістилищем” універсальності цілого, засобом “присвоєння” нею об’єктивної нескінченності світу. З позицій універсальності людина починає відноситись і до зовнішнього світу, і до вирішення проблем, які стоять перед нею.

Діючи з позицій роду, людина завжди опиняється попереду наявної ситуації, намагається не лише розрізнати сучасне й минуле, але й дбати про майбутнє. Тільки людина “ускладнює” своє життя справами, які далекі від функцій простої підтримки життя. Ця, спрямована на суспільний інтерес активність, яка пов’язана з мобілізацією та здійсненням творчих потенцій для реалізації всезростаючих програм, і є суто людське відношення до світу, що знімає абсолютний практицизм та утилітаризм. Таким чином орієнтована діяльність носить суто людський характер і може бути розглянута як соціально-значуща творчість, «що передбачає змінення об’єкта та само-

змінення суб'єкта як взаємозумовлену єдність культурного світу» [4, 8].

Творча діяльність стає формою життєдіяльності людини, способом її існування у навколишньому середовищі. Тому людині необхідні такі умови праці, які відповідали б її людській, - творчій сутності: їй потрібне відчуття суспільної значущості й корисності праці; можливість продемонструвати свої вміння, свої здібності, свою достатність, тобто можливість самореалізуватися через творчу, натхненну діяльність; задоволення і процесом, і результатом праці. Адже сам трудовий процес, його змістовне наповнення для людини не менш важливі, аніж його кінцевий, практичний результат. Більше того, творчий зміст діяльності певною мірою знімає і її практично-утилітарні аспекти.

З вищесказаного можна зробити такі висновки:

– утилітарність людської діяльності не вичерпує усього її змісту;

– наявність утилітарних моментів діяльності не вступає в протиріччя з моментами творчими;

– завдяки творчості практично-утилітарні аспекти діяльності виступають в олюдненому виразі;

– безкорисне, незацікавлене відношення до предметів діяльності не тільки можливе в процесі праці, але й необхідне, так як цього вимагає сутнісна характеристика людської діяльності як перетворюючого відношення;

– тільки в просторі таких характеристик людської діяльності можливе формування естетичного відношення до світу.

Проте не слід вважати безкорисність, незацікавленість суттєвою і вичерпною ознакою естетичного відношення. Естетичне органічно поєднує в собі суб'єктивне й об'єктивне, духовне й матеріальне. “Не тільки п'ять зовнішніх почуттів – писав К. Маркс, – а й так звані духовні почуття (воля, любов та ін.) виникають лише завдяки наявності відповідного предмета, завдяки олюдненій природі” [3, 122].

Основу естетичного відношення до світу складає естетичне почуття, яке найчастіше називають почуттям прекрасного. Але структура естетичного почуття складна, вона відрізняється багатим спектром відтінків жаху, гніву, сміху, відчаю тощо. За твердженням Арістотеля, уся ця багата палітра почуттів знаходить вихід у “катарсисі” – очищенні, осяянні. На цій основі трагічне і комічне причетні до прекрасного, хоча суто красиві явища можуть тут бути й відсутні. Тому естетичне почуття можна називати почуттям прекрасного, хоча воно й одночасно в себе різні емоції.

Прекрасне – основна естетична категорія. Історія естетики знає різні підходи до тлумачення природи і сутності краси. Існує думка, згідно з якою краса поза людської свідомості не існує (суб’єктивістський підхід). Суб’єкт сам наділяє предмети естетичними властивостями, не враховуючи об’єктивні якості самих цих предметів і ту роль, яку вони відіграють у житті людини. В цьому випадку найчастіше досліджувався тільки акт естетичного сприйняття.

Згідно з іншою думкою, вважали, що прекрасне існує незалежно від людини і її особистісних переживань, у формі абсолютного Духу, Ідеї. У житті до нас доходять лише слабкі її відблиски. Тому наші осягнення її досить невиразні й ми вимушені підніматись до розуміння прекрасного тільки за допомогою мистецтва.

Про прекрасне як суттєву ознаку людського життя вперше заговорила російська революційно-демократична естетична думка на чолі з М.Г. Чернишевським. Останній стверджував, що життя прекрасне і краса розлита в ньому повсюди. І дійсно, ми отримуємо естетичне задоволення від споглядання різноманітних і дивно погоджених взаємодій в природі, нам здається прекрасною гармонійна будова людського тіла, його виразні пози і рухи. Особливою ж красою відмічаємо ми гармонію внутрішнього і зовнішнього в людині: гармонію тіла і душі, коли за прекрасним тілом просвічується внутрішній зміст, по-

чуття, думка і характер. Тобто, витоком естетичних вражень і переживань є саме життя: краса перш за все в житті, в дійсності, в діяльності людини, яка містить в собі естетично творчий початок, а потім уже і в мистецтві.

Розвиваючись в історичному плані, естетичні почуття людини закономірно опосередковувались всією її суспільною практикою. Вони завжди несли в собі відбиток усвідомлених прагнень, цілей, ідеалів, народжених соціальним життям і залежали від законів суспільного розвитку.

У процесі соціалізації людина розширювала і поглиблювала свої пізнавальні можливості й творчі здібності. За зовнішньою структурою світу вона шукала внутрішні закони, за якими розвивається краса. Поступово людина відходить від чисто споживчого відношення до речей і починає розглядати і сприймати їх в більш широкому зв'язку і перспективі. Людина враховувала помічену нею багатогранність явищ і її праця поступово ставала більш творчою. Естетичні почуття, які виникли в процесі ускладнення та диференціації людської діяльності, стали найважливішим засобом її олюднення. Трудовий процес все більше й більше почав здійснюватись і за законами краси.

У наш час діяльнісна активність людини значно збільшилась, її природні сили завдяки техніці й технології набули небаченої могутності, але щоб розумно ними володіти, зробити благом для життя, людина повинна керуватись і почуттям краси, почуттям міри і гармонії, тобто мати розвинену естетичну свідомість. Лише тоді людина здатна відчувати глибоке духовне задоволення від усвідомлення своєї творчої могутності.

На розвиток естетичної свідомості з усім комплексом естетичних почуттів, смаків, ідеалів, поглядів значно впливає мистецтво. Відношення між художником і реципієнтом засновані на естетичній активності обох сторін. Творчість художника викликає у відповідь творчість слухачів, читачів, глядачів, так як сприйняття мистецтва не пасивний процес. Воно вима-

гас естетичної культури і творчого підйому кожного учасника художнього акту.

У художника естетичні почуття тонші, глибші й гостріші, і, як правило, вони втілюються у художніх образах. Художній образ – це і є втілені в слові, фарбах, звуках естетичні почуття й переживання митця.

Мистецтво можна назвати акумулятором естетичної енергії. Воно має ніби подвоєний естетичний смисл – як вираз естетичного відношення до життя і як створення на цій основі нових естетичних цінностей у формі художнього образу.

Спробуємо тепер розглянути творчий характер естетичної діяльності на прикладі музичного мистецтва. Відразу ж підкреслимо, що красу і силу виразності кожному музичному твору надає виконавець – музикант, який своєю виконавською діяльністю доносить твір композитора до слухача.

Музично-виконавське мистецтво є одним із дієвих засобів естетичного виховання особистості. Воно допомагає розвитку емоційного, образного сприйняття навколишнього світу пересічною людиною, а у музиканта виховує почуття ритму, гармонійний слух, музичну пам'ять тощо.

Відомо, що музично-виконавське мистецтво може охоплювати як групу виконавців (хористів, інструменталістів), так і музикантів-солістів (вокалістів, інструменталістів тощо). Свою увагу ми зупинимо на роботі ансамблів та оркестрів народних інструментів, завдання яких не обмежуються пропагандою минулого або копіюванням етнографічних цінностей, а передбачають виконання і сучасного золотого фонду композиторської творчості. Докладніше мова піде про фольклорні ансамблі, головне завдання яких полягає у вихованні естетично розвиненої творчої особистості, яка любить і розуміє музичне мистецтво.

Особливістю роботи фольклорного колективу є поєднання різних видів творчої діяльності, зокрема – музики й хореографії. Більшість рухів, що супроводжують музичні твори, є елементами танцю. Усі ці елементи удосконалюються на му-

зичних заняттях у формі розминки чи танцювального тренажу. Рухи, що пов'язані з музикою, завжди супроводжуються емоційним підйомом, тому вони благотворно впливають і на естетичний, і на фізичний розвиток людини.

Головна мета рухів на музичних заняттях фольклорного ансамблю – розвиток у виконавців здатності пов'язати ці рухи з музичним образом, зробити їх виразними, адже вони є необхідним елементом передачі музичних вражень. Це вимагає активізації зорової пам'яті, почуття ритму, спостережливості, уяви виконавця.

Взагалі музично-ритмічна діяльність виконавця – це яскравий, емоційний шлях передачі музично-естетичних переживань. Саме тому головне завдання педагога-керівника фольклорного ансамблю полягає у створенні необхідного емоційного настрою на заняттях.

Послідовна, систематична робота над вирішенням завдань музичного-естетичного виховання засобами фольклорного мистецтва розвиває у молодих виконавців уяву, творчу активність, сприяє свідомому ставленню до музики, до емоційно-динамічного осмислення рухів.

Музично-ритмічні вправи вимагають своєчасної реакції на швидке переключення з одного руху на інший. Рухи примушують виконавців переживати музичний образ, що, в свою чергу, має вплив на якість виконання. Різноманітні методичні прийоми, рухи, вправи під час розучування та виконання музичного твору відповідають загальним вимогами музично-естетичного виховання – розвивати у виконавців творчі здібності та творчу активність.

Таким чином, як і будь-який вид творчої діяльності у сфері музичного мистецтва, участь в оркестрі народних музичних інструментів або у фольклорному ансамблі сприяє активному розвитку естетичної культури особистості.

БІБЛОГРАФІЯ

1. Андрущенко І. Д. Методика навчання ансамблевої гри на народних інструментах: Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних мистецьких закладів, вчителів шкіл різного типу та керівників творчих колективів (Художня культура). – Кривий Ріг: КДПУ, 1997. – 235 с.
2. Кучерюк Д. Ю. Эстетика труда: ценностные отношения, творчество, человек. – К.: Выща школа, 1989. – 148 с.
3. Маркс К. Экономическо-философские рукописи 1844 года // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. - Изд. 2-е. – М.: Изд-во полит. лит-ры, 1974. – Т. 42. – С. 41 - 174.
4. Шрамко О. Креативно-діяльнісні засади культури // Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. – Дрогобич: Колос, 2001. – Вип. 7. – С. 5 – 14.

I. Andruschenko, O. Schramko

Creative activity as a basis of formation of aesthetic culture of the person

Article is devoted to judgement of creative-activity bases of formation of aesthetic culture of the person. By the example of separate kinds of aesthetic activity the author wishes to open creative character of last and to show effective ways of its development.